

Aktuelle bøger

Af Anja Skaar Jacobsen, Jens Olaf Pepke Pedersen og Michael Cramer Andersen

Ørsteds rejsebrev

Udgivet af: *Karen Jelved* og *Andrew D. Jackson*.

“H. C. Ørsteds rejsebrev (The Travel Letters of H.C. Ørsted)”.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 2011 (Scientia Danica. Series H, Humanistica, 8. vol. 2 og 3).

546 sider, 450 kr.,

www.royalacademy.dk.

Lad os slå fast med det samme: det er ikke meget konkret naturvidenskab vi får indblik i ved at læse H. C. Ørsteds rejsebrev, der nu foreligger i en ucensureret udgave, redigeret og oversat til engelsk af PhD i engelsk Karen Jelved og Professor ved Niels Bohr Institutet, Andrew D. Jackson. Til det formål skal man have fat i M. C. Hardings 2-binds-udgivelse fra 1920 af Ørsteds korrespondance med videnskabsmænd i udlandet. Ørsteds rejsebrev er derimod en helt unik historisk kilde bl.a. til belysning af 1800-tallets centrale videnskabelige institutioner og miljøer, som Ørsted flittigt besøgte på sine rejser rundt om i Europa. Heriblandt kan nævnes École Polytechnique, Conservatoire des Arts et Metiers og Jardin des Plantes, alle i Paris, Royal Institution i London, universitetet i Cambridge og de mange videnskabelige akademier.

I brevene vrimler det med beretninger om de mange personligheder Ørsted traf på sine rejser. Vi møder naturforskere som Carl Friedrich Gauss, Johann Wilhelm Ritter, Johann Wolfgang Goethe, André-Marie Ampère, Jean Baptiste Biot, Jacques Alexandre Charles, Joseph Louis Gay-Lussac, Claude Louis Berthollet, Jean Baptiste Fourier, John Herschel, Charles Babbage, Humphry Davy, og Michael Faraday; filosofferne F. W. J. Schelling og Johann Gottlieb Fichte; forfatterbrødrene August Wilhelm og Friedrich Schlegel og teologen Friedrich Schleiermacher, udenlandsdanskere som Henrik Steffens og P. A. Heiberg samt diverse rejseledsagere.

På grund af Ørsteds brede interesser og alsidige virke giver brevene også indblik i hvad der rørte sig indenfor kunsten og litteraturen. Derudover beretter brevene om de hjemlige forhold ved Københavns Universitet og pennefejder mellem Ørsted-brødrene og lokale koryfæer som J. F. S. Grundtvig. Naturligvis giver brevene også informationer om Ørsteds familiemæssige forhold, og de giver ikke mindst et solidt indtryk af manden Ørsted, hans overbevisninger og værdier og de

valg han traf i sit liv. Senest har Dan Charly Christensen gjort flittigt brug af Ørsteds rejsebrev i sin meget levende skildring af Ørsted og hans tid.

Brevene er inddelt i 8 kapitler efter hvilken rejse Ørsted var på. Først og fremmest er der brevene fra hans 2 1/2 år lange dannelsesrejse gennem de tyske stater, Frankrig, Belgien og Holland, som han foretog i sin pure ungdom i årene 1801-1803. I perioden 1812-1813, nu som professor ved Københavns Universitet, rejste han atter til Tyskland og Frankrig. På denne rejse udgav han sin bog *Ansicht der chemischen Naturgesetze*. Naturligvis er der også breve fra hans triumftog rundt i Europa i årene 1822-1823 efter hans epokegørende opdagelse af elektromagnetismen i 1820. De senere rejser gik bl.a. til deltagelse i tyske, britiske og skandinaviske naturforsker møder.

Dagbrogsbrevene er en uvurdelig historisk kilde, fordi de er skrevet på stedet i et umiddelbart sprog i modsætning til f.eks. de efterrationaliserede erindringer i Ørsteds selvbiografi fra 1928. Ørsted har formentlig selv været klar over brevenes historiske værdi, og det samme har hans datter Mathilde, der udgav brevene, om end i en censureret version, allerede i 1870. Brevene er stilet til familiemedlemmer og nære venner såsom Ørsteds mentor i de tidlige år, apotekeren Johan Ludvig Manthey, Ørsteds tidlige forlovede Sophie Probsthein (referencer til hende er udeladt i Mathildes udgave af brevene), broderen og statsmanden Anders Sandøe Ørsted og dennes hustru (søster til Adam Oehlenschläger), Sophie Ørsted; og senere Ørsteds hustru Inger Birgitte, født Ballum, og kaldet Gitte.

Jelved og Jacksons komplette genudgivelse af brevene er en stor service til videnskabshistoriske forskere, der nu ikke længere behøver at kæmpe med Ørsteds svært tilgængelige gotiske håndskrift. Oversættelsen til engelsk vil bidrage til at øge Ørsteds synlighed i den internationale videnskabshistoriske forskning. Kvaliteten i Jelved og Jacksons oversættelse ligger bl.a. i, at de sætter en ære i at være yderst tro mod Ørsteds særegne vokabular og literære stil på både engelsk og dansk. De to bind er forsynede med et ret omfattende navneregister, der har krævet et møjsommeligt detektivarbejde, og som øger bindenes værdi betragteligt i forskningsmæssig sammenhæng. Brevene vil fremover uden tvivl blive flittigt konsulteret af historikere, der skriver om den pågældende periode.

Anja Skaar Jacobsen

Ny Rømer-forskning

Redigeret af: *Karin Tybjerg, Jakob Danneskiold-Samsøe og Per Friedrichsen*, "Ole Rømer – I kongens og videnskabens tjeneste", Aarhus Universitetsforlag 2011, 392 sider, 349,95 kr., <http://www.unipress.dk>.

Ole Rømer
I kongens og videnskabens tjeneste
Aarhus Universitetsforlag

Den danske astronom og ingeniør Ole Rømer (1644-1710) blev verdensberømt på grund af sin bestemmelse af lysets hastighed og han var en af den danske konges højt betroede embedsmænd. I Paris udarbejdede han fontænesystemet ved Versailles og underviste tronarvingen. Imponerende bedrift af en skippersøn fra Aarhus.

Denne bog kan godt ses som en markering af 300-året for Rømers død. Men den er først og fremmest et bevis for den levende danske og udenlandske Rømer-forskning som pågår i disse år. I 2001 udkom Rømers korrespondance og afhandlinger, og bl.a. motiveret heraf, udkom i 2004 en artikelsamling, der belyste mange mindre kendte sider af Rømer. Men det sidste ord er ikke sagt om Rømer – tværtimod.

I denne bog fortæller 18 danske og udenlandske Rømer-forskere om flere af de kendte og ukendte sider af Rømers virke, om hans ophold i Paris, hans betydningsfulde rejse til London samt hans biografiske baggrund. Vi hører også om Rømers videnskabelige kolleger, f.eks. Cassini og Huygens, og om hans videnskabelige observationer og instrumenter.

Helge Kragh indleder med en oversigt over Rømers videnskabelige betydning og bogens øvrige bidrag. Disse falder i fire kategorier: 1) Baggrund og studieår 2) Årene i Paris og Ole Rømers instrumenter 3) Ole Rømers administrative erhverv under den danske enevælde i København og 4) Ole Rømers tredøgnsobservationer og meridiankredsen.

For astronomiinteresserede kan fremhæves artiklen af astronom Claus Fabricius, der har foretaget en moderne dataanalyse af Rømers mest vellykkede observationer – Triduum. De blev foretaget over tre døgn med den meridiankreds, som han havde udviklet til præcise positionsmålinger. Her afdækkes instrumentets systematiske fejl, som hidtil ikke er beskrevet så detaljeret.

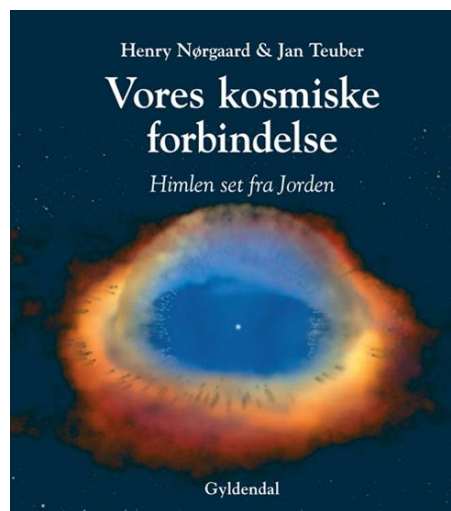
Der er noget for enhver smag – fra personalehistorie, offentlige embeder og videnskabshistorie. Selv

om bogen består af en række meget forskelligartede forskningsbidrag, kan den bestemt også have almene læsers interesse. Den gamle Hr. Rømer har jo mange nutidige fans og der er substans for pengene, hvis man køber denne bog.

Michael Cramer Andersen

Astronomisk billedkunst i særklasse

Af: *Henry Nørgaard og Jan Teuber*, "Vores kosmiske forbindelse – Himlen set fra Jorden", 2. udgave, Gyldendal 2012, 169 sider, 249,95 kr., <http://www.gyldendal.dk>.

Gennem fantastiske og farverige astronomiske fotos med opdagelser af fjerne himmellegemer føres læseren på en rejse længere og længere ud i verdensrummet.

Bogen indledes med et kort historisk kapitel og viser, hvordan astronomien har ændret vores verdensbillede. Herefter begynder rejsen ud i rummet – først med Solen og vores egen måne og herefter forbi naboplaneterne, asteroiderne, de store gasplaneter og deres talrige og mærkværdige måner. Rejsen fortsætter ud gennem Mælkevejen og forbi stjernehober, tåger, stjerner, der bliver født, og stjerner, der dør. Til sidst forlader vi vores egen galakse og passerer forbi talrige andre galakser og galaksehobe, hvor afstandene når op på millioner af lysår. Rejsen ender ved sporene af Universets begyndelse – The Big Bang. Til sidst er der et kapitel om astronomernes værktøjer i dag med observatorier både over og under jordoverfladen samt ude i rummet, samt et kort afsnit om Universets struktur og udvikling.

Bogen demonstrerer astronomisk billedkunst i særklasse. De smukke billeder forklares i letforståelige tekster og fakta om billedet oplyses, f.eks.: navn, type, afstand, position (stjernebillede) og opdagelsesår. Ganske vist kan man finde mange flotte billeder på internettet, men de kan stadig ikke konkurrere med oplevelsen af at sidde med en flot trykt bog i hånden, hvor nogle af de bedste og nyeste billeder er samlet i en udgivelse.

*Jens Olaf Pepke Pedersen og
Michael Cramer Andersen*